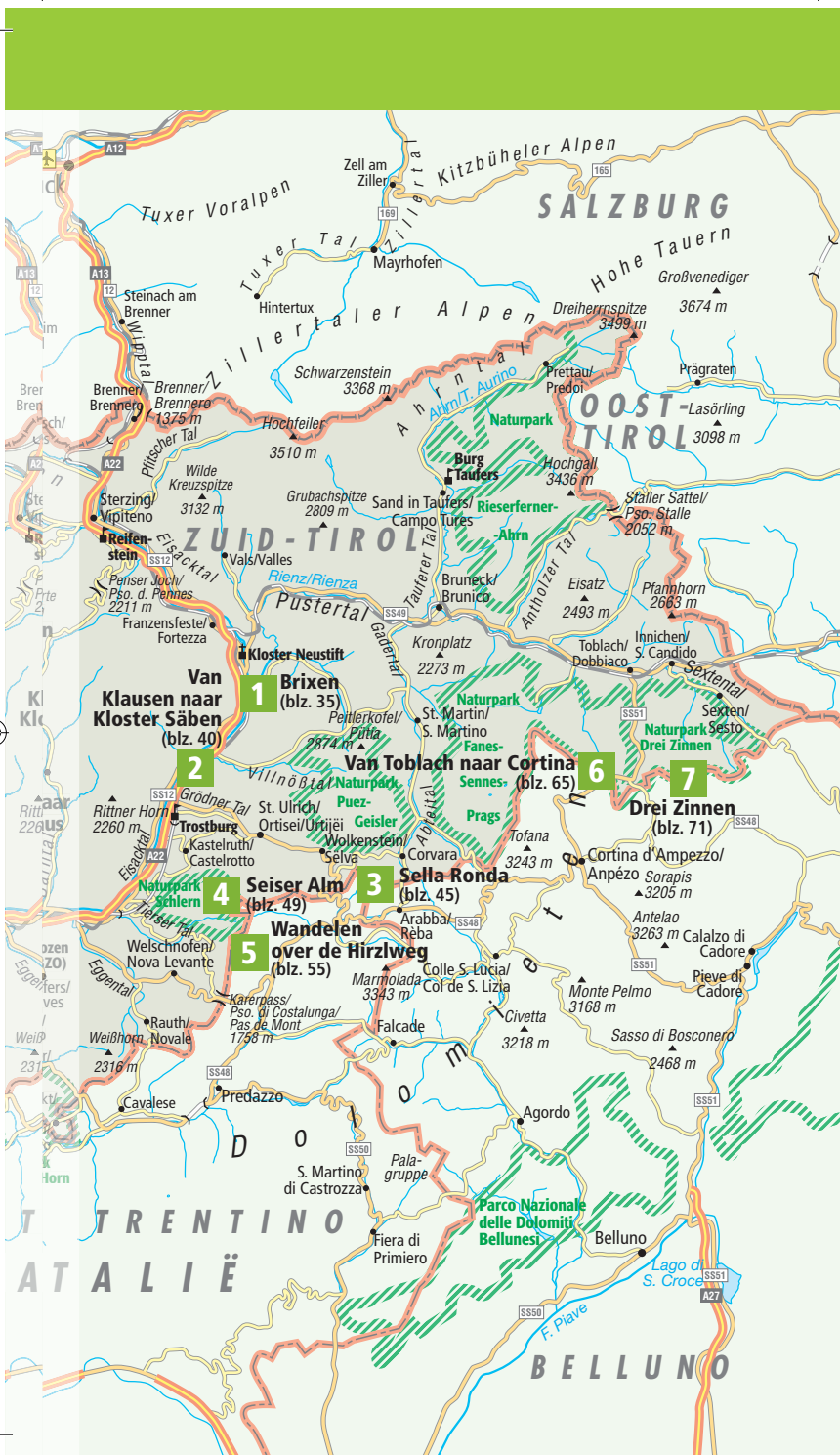

ANWBEXTRA

Dolomieten

1 Van Klausen naar Kloster Säben (blz. 40)

2 Van Toblach naar Cortina (blz. 65)

3 Seiser Alm (blz. 49)

4 Wandelen over de Hirzlweg (blz. 55)

5 Sella Ronda (blz. 45)

6 Drei Zinnen (blz. 71)

7

Welkom

Grüß Gott	6
Ter oriëntatie	8
Kennismaking, de Dolomieten in cijfers	10
Geschiedenis, heden, toekomst	14
Overnachten	16
Eten en drinken	18
Praktische informatie	20

Onderweg in de Dolomieten

Het Eisacktal tot Bozen	32
Sterzing/Vipiteno 32, Brixen/Bressanone 34	
Klausen/Chiusa 39, Grödner Tal/Val Gardena/Gherdëina 44	
Schlern/Altipiano dello Sciliar 48, Welschnofen/Nova Levante 53	
Het Pustertal tot Oost-Tirol	58
Bruneck/Brunico 58, Gadertal/Val Badia/Badia 60	
Tauferer Ahrntal/Valle di Tures e Aurina 62	
Toblach/Dobbiaco 64, Innichen/San Candido 69	
Sexten/Sesto 70	
Bozen en het Zuiden	74
Bozen/Bolzano 74, Eppan/Appiano 84	
Kaltern/Caldaro 86, Neumarkt/Egna 93	
Regio Meran en Vinschgau	96
Meran/Merano 96, Ultental/Val d'Ultimo 102	
Passeier Tal/Val Passiria 104, Naturns/Naturno 104	
Schnalstal/Val Senales 110, Schlanders/Silandro 112	
Sulden/Solda en Trafoi 112, Mals/Malles 113	

De 15 hoogtepunten

1 De stad en de olifant – dwars door Brixen	35
Rondwandeling door het kerkelijke en wereldlijke Brixen.	
2 'Het grote geluk' – vanuit Klausen omhoog naar Kloster Säben	40
Wandeling omhoog naar de voormalige bisschopszetel.	
3 Over alle passen – via de Sella Ronda door Ladinë	45
Door een land dat op geen enkele landkaart staat.	

4	De lange route naar de Schlern – over de Seiser Alm naar de top	49
	Dit bergmassief is een van de markantste plekken van Zuid-Tirol.	
5	Laurins rozentuin – bergwandelen over de Hirzlweg	55
	Een van de mooiste Dolomietenwandelingen gaat naar Trentino.	
6	Met de fiets door de bergen – van Toblach naar Cortina	65
	Over een voormalig spoortracé naar de olympische stad.	
7	Tot vlak bij de steile rotspieken – de Drei Zinnen	71
	Schitterende panorama's tijdens deze relatief eenvoudige bergtocht door het voormalige slagveld van de Dolomietenoorlogen.	
8	De man uit het ijs – Ötzi in Bozen	76
	Een eigen museum voor de beroemdste Zuid-Tiroler.	
9	De mooie hertogin – van Terlan naar Burg Neuhaus	81
	Wandeling naar de zomerresidentie van de eigenzinnig regentes.	
10	Kwaliteit in plaats van kwantiteit – over de wijnhellingen van Kaltern	87
	Door het hart van het wijnbouwgebied van Zuid-Tirol.	
11	Over de grens – van de Mendelpas naar de Penegal	90
	De pas naar Trentino en de berg met de prachtige uitzichten waren ooit geliefde reisbestemmingen voor de elite.	
12	Doornroosje ontwaakt – Meran moderniseert	98
	Het nieuwe wellnesscomplex van de tweede stad van Zuid-Tirol herinnert aan de lange geschiedenis als kuuroord.	
13	Met de stadsfiets de bergen in – vanuit Meran door het Passeier Tal	105
	Fietstocht voor het hele gezin door het dal van Andreas Hofer.	
14	Wandelen naar de horizon – snuffelen aan de Meraner Höhenweg	108
	Deze wandeling van een halve dag laat u kennismaken met de lange-afstandswandeling rond het Texelmassief.	
15	Langs de rivier de Etsch – fietsroute van Mals naar Meran	114
	Deze speciaal voor fietsers aangelegde route loopt parallel aan de Vinschgerbahn en gaat bijna helemaal lichtjes bergafwaarts.	

Toeristische woordenlijst Duits	118
Toeristische woordenlijst Italiaans	120
Register	122
Fotoverantwoording	125
Colofon	126
Paklijst	127
Extra-routes	128

- Deze symbolen in de tekst verwijzen naar een plattegrond
 Dit symbool in de tekst verwijst naar één van de 15 hoogtepunten
 Dit symbool in de tekst verwijst naar een Waar voor je geld!-tip

Grüß Gott – Welkom

De eerste keer ging het hijgend en puffend te voet omhoog. Vanuit Seis naar de Seiser Alm. Voor mij geldt namelijk de regel: pas als ik een plaats op eigen kracht heb bereikt, komen bij volgende bezoeken de kabelbaan of de bus in aanmerking. En er volgden nog vele bezoeken. Want ik ben verliefd geworden op de serene schoonheid van de bergweides van de hoogalm. En op de schuine top van de Plattkofel en zijn 'grote broer' de Langkofel. Nog elke keer raak ik ontroerd en stroomt er soms een traan van geluk als ik hier boven op de alm zit.

Ter oriëntatie

De Dolomieten en Zuid-Tirol

Het gebergte de Dolomieten ligt aan de zuidkant van de Alpen, op Italiaans grondgebied. Het bergmassief strekt zich uit over de provincie Zuid-Tirol en een deel van de provincie Trentino. Omdat de bergregio zich internationaal presenteert onder de naam Zuid-Tirol, is ook voor deze gids Zuid-Tirol als uitgangspunt genomen. Daarom komt ook de Zuid-Tirolse regio Vinschgau, die niet tot de Dolomieten behoort, in deze gids aan de orde.

Veel plaatsen in Zuid-Tirol hebben zowel een Duitse als een Italiaanse naam. Aangezien Duits doorgaans de hoofdtal is, worden in deze gids de Duitse namen als eerste genoemd.

Het Eisacktal tot Bozen

Al duizenden jaren vormen de Brenner en het **Wipptal** (► G 1), zoals het bovenste deel van het Eisacktal wordt genoemd, de belangrijkste verbinding tussen Midden-Europa en Italië. Romeinse legioenen, Germaanse stammen, Longobardische schilders, keizers, koningen, dichters en filosofen, de legers van Napoleon, soldaten in de Tweede Wereldoorlog, allemaal trokken ze via deze flessenhals door de Alpen.

Brixen markeert de overgang van het noorden naar het zuiden. Ten zuiden hiervan zijn de zonnige dalhellingen met wijnranken begroeid en op de dalbodem wordt fruit gekweekt. **Brixen/Bressanone** (► H 3/4), een voormalige bisschopszetel en qua grootte de derde stad van Zuid-Tirol, is de onbetwistbare hoofdstad van het Eisacktal. Even verder vernauwt het Eisacktal zich. Niet voor niets heet de grootste stad in dit deel van het dal **Klausen/Chiusa** (► G 4)

(een *Klause* is een nauwe bergpas). Ook nu nog is er in het smalle dal nauwelijks ruimte voor al het verkeer. De oostelijk zijdalen – het Villnöss-, Grödner, Tierser en Eggental – leiden direct naar de bergwereld van de Dolomieten.

Het Pustertal tot Oost-Tirol

In tegenstelling tot de andere grote dalen in Zuid-Tirol loopt het **Pustertal** (► H-M 3) van west naar oost. Ten noorden van Brixen heeft de rivier de Rienz een diepe kloof in de rotsen uitgesleten. Het zo ontstane Pustertal verwijdt zich bij St. Lorenzen tot een breed bekken, met daarin **Bruneck/Brunico** (► J 3). Vanuit het hoofddal loopt het Ladinische Gadertal zuidwaarts naar de Dolomieten, terwijl het Tauferer Ahrntal noordwaarts leidt naar de Alpenhauptkamm, de hoofdkam van de Alpen.

De onopvallende pas bij het Toblacher Feld is het hoogste punt van het Pustertal. Ondanks dat het dal hiervandaan richting **Innichen/San Candido** (► L 3) geleidelijk afdaalt, wordt dit het Hochpustertal genoemd, omdat de zijdalen Pragser Tal en Sextental omhoog leiden naar de toppen van de Dolomieten. Even voorbij Innichen eindigt het Zuid-Tirolse Pustertal bij de grensplaats Winnebach. Aan de andere kant van de grens gaat het dal onder dezelfde naam verder tot aan Lienz, de hoofdstad van het Oostenrijkse Oost-Tirol.

Bozen en het Zuiden

Bozen/Bolzano (► F 5/6), de hoofdstad van Zuid-Tirol, ligt in een breed dal waar de rivieren Etsch, Eisack en Talfer samenkomen. Aan de noordkant van de stad bieden de bergen beschutting tegen koude bergwinden, terwijl aan de

zuidkant mediterrane lucht de stad via het brede Etschtal kan bereiken.

Boven de bodem van het Etschtal verheft zich het zonnige middelgebergteplateau Überetsch. Bekende toeristische plaatsen op deze aan de zon blootgestelde bergrug zijn **Eppan/Appiano** (► F 6) en **Kaltern/Caldaro** (► E 6). Beneden stroomt de Etsch via een breed dal zuidwaarts naar de provinciegrens aan de Salurner Klause. Vroeger was dit een moerassige vlakte, maar na het reguleren van de Etsch is de dalbodem veranderd in een vruchtbaar cultuurland met fruitkwekerijen en wijngaarden. Aan weerszijden van het Etschtal liggen bosrijke berggruggen, die verder naar het oosten worden bekroond door de toppen van de Dolomieten. De belangrijkste plaatsen hier zijn Neumarkt en Auer.

Regio Meran en Vinschgau

De regio rond kuuroord **Meran/Merano** (► E 4) wordt Burggrafenamt genoemd, hetgeen verwijst naar het machtsgebied van de burggraven van

Tirol. Ook het Passeier Tal, het Ultental en de dorpen in de Nonsberg worden tot het Burggrafenamt gerekend. Aan de noordkant wordt het dalbekken van Meran beschermd door hoge berggruggen. Daardoor kunnen vanuit het zuiden via het brede Etschtal warme mediterrane luchtstromen doordringen tot aan Meran. Hier, en in het aansluitende Vinschgau, begint de lente vroeg, is de zomer heet en duurt de zonnige herfst lang.

Vinschgau/Val Venosta (► A-E 3/4), het in totaal 75 kilometer lange dal langs de bovenstroom van de Etsch, is een gebied vol tegenstellingen. De droge, kale noordhellingen van de Sonnenberg contrasteren met de bloeiende boomgaarden op de vruchtbare dalbodem en de bosrijke zuidhellingen van het dal. In de hogere delen van Vinschgau, waar zijdalen het hoofddal verlaten, heerst er een guurder bergklimaat. De dorpen zijn kalm en vredig. Hier speelt het toerisme slechts een bescheiden rol. De belangrijkste plaats in Vinschgau is **Schlanders/Silandro** (► C 4), dat ongeveer halverwege het dal ligt.

De landschappen in de natuurparken van Zuid-Tirol zijn ruig en nauwelijks aangetast

Kennismaking, de Dolomieten in cijfers

Grüß Gott

Ook verstokte atheïsten ontkomen er niet aan: *Grüß Gott* is de gebruikelijke begroeting in de Dolomieten, zowel in de accommodaties als tijdens wandelingen. In gebieden waar Italiaans wordt gesproken, zegt men als groet en bij het afscheid *buon giorno* (goedendag) en vanaf de late namiddag *buona sera* (goedenavond). Wat informeler is *ciao*, dat, net als de begroetingskus, vooral door jongere mensen wordt gebruikt. Tijdens wandelingen hoort u soms ook het Latijnse *salve* of het Ladinische *bon di* als groet.

Meertaligheid

Zuid-Tirol is officieel tweetalig en in de beide Ladinische dalen (Grödner Tal en Gadertal) zelfs drietalig. Alle aankondigingen en de meeste bewegwijzeringen zijn daarom meertalig. Bij de recentste volkstelling rekende ruim 69% zich tot de Duitse taalgroep, bijna 26,5% noemde zich Italiaanstalig en ruim 4% zei voornamelijk Ladinisch te spreken.

Bijna overal kunt u met Duits terecht. In de meeste plaatsen en in de historische stadscentra wordt overwegend Duits gesproken. In nieuwbouwwijken en in enkele plaatsen als Branzoll, Leifers en Salurn is Italiaans de belangrijkste taal. De Ladiniërs in het Grödner Tal en Gadertal beheersen doorgaans naast hun moedertaal ook het Duits en Italiaans perfect.

In deze gids worden waar mogelijk de Duitse, Italiaanse en Ladinische namen genoemd. Vanwege de leesbaarheid wordt in een enkel geval slechts één naam genoemd. De namen op de bijgevoegde landkaart zijn in twee of zelfs drie talen aangegeven.

Guardia di Finanza

Neem na het betalen altijd de kassabon (*scontrino*) of de rekening (*ricevuta fiscale*) mee. De Italiaanse financiële politie (*Guardia di Finanza*) heeft namelijk het recht om restaurantbezoekers te controleren. Toch zijn het niet de gasten maar de eigenaren van horecagelegenheden waarin de wetgever is geïnteresseerd. Op deze manier probeert men belastingontduiking tegen te gaan.

Foaien

Hoe duurder het restaurant, hoe meer men een fooi van ongeveer 10% van het totaalbedrag verwacht. Ook in de Dolomieten is het gebruikelijk om, als u langere tijd op basis van vol- of halfpension in een hotel verblijft, het bedienend personeel in de eetzaal aan het einde van uw verblijf discreet een fooi te geven. Ook wordt verwacht dat u een klein bedrag achterlaat voor het kamermeisje. Bij horecagelegenheden staat er vaak op de bar een potje waarin u een fooi kunt doen, of u laat wat kleingeld achter bij het betalen.

Toeristenpas

De namen zijn overal verschillend: van 'BrixenCard' tot 'ErlebnisCard' en 'TourCard'. Bijna alle toeristenbureaus geven voor vakantiegangers die meerdere dagen in een plaats verblijven – gratis of tegen een kleine vergoeding – een toeristenpas uit. Hiermee kunt u gratis of tegen gereduceerd tarief gebruikmaken van begeleide wandel- of fietstochten, busshuttles, musea, proeverijen, enzovoort . Met de Mobilcard kunt u gedurende één of meer dagen met het openbaar vervoer door heel Zuid-Tirol reizen (zie blz. 21).

Naar Verona, Venetië en het Gardameer

In bijna alle toeristenplaatsen in Zuid-Tirol worden dagtochten per bus naar Verona, Venetië en het Gardameer aangeboden. Ze zijn echter niet goedkoop. Dankzij de goede verbindingen kunt u zulke uitstapjes ook zelf – en een stuk goedkoper – organiseren (€). Treinen rijden vanuit Brixen of Bozen in 1,5 tot 2 uur naar Verona. In Verona moet u overstappen om in Venetië te komen (1 tot 1,5 uur extra voor de snelste route). Landschappelijk bijzonder fraai is de route die van Trento via Castelfranco naar Venetië leidt. In Trento vertrekt de lijnbus naar Torbole of Riva del Garda bij het station Rovereto en rijdt dan in een halfuur naar het Gardameer.

Reisgidsen

Typ het trefwoord 'Zuid-Tirol' in bij een van de vele digitale boekwinkels op internet en er verschijnt een lange lijst met zoekresultaten. In Zuid-Tirol zelf

kunt u bijvoorbeeld terecht in de boekwinkels van de keten Athesia (www.athesiabuch.it), met vestigingen in Bozen, Meran, Brixen, Sterzing, Bruneck en Schlanders. In al deze winkels vindt u een ruim aanbod aan informatieve boeken. Een alternatief is de coöperatieve boekhandel KoLibri in Bozen (Raingasse 17, Nähe Waltherplatz, www.kolibri.it), die over een uitgebreid en vaak verrassend assortiment beschikt, met bovendien informatieve boeken over gebieden buiten Zuid-Tirol.

Misdaadromans

Tschonnie Tschennett, die in een van de zijdal van Sterzing geboren zou zijn, werkt als visser op de Noordzee en af en toe als vrachtwagenchauffeur. Steeds weer keert hij terug naar Zuid-Tirol en raakt dan telkens in mysterieuze criminele zaken verwickeld. De ene keer vindt hij een lijk bij de bouw van een tunnel van de Brennerspoorlijn, dan weer komt hij terecht in de manipulaties

In Zuid-Tirol is plaats voor het traditionele en het moderne, zoals het Museion in Bozen

Kennismaking, de Dolomieten in cijfers

De klim naar de top wordt beloond met fantastische uitzichten

van voetbalverenigingen of raakt hij betrokken bij de maffia. Kurt Lanthaler uit Bozen, die inmiddels in Berlijn woont, gebruikte zijn personage Tschonnie als hoofdpersoon in vijf spannende misdaadromans. Van dichtbij maakt de lezer kennis met de Zuid-Tirolers en de verschillen tussen Zuid-Tirol en de 'rest van Italië'. De delen 'Azzuro', 'Der Tote im Fels', 'Grobes Foul', 'Herzsprung' en 'Napule' zijn in Oostenrijk uitgegeven door Haymon.

Wandelkaarten

Voor wandeltochten kunt u het beste de Tabaccowandelkaarten met de schaal 1:25.000 gebruiken. Ze zijn ter plaatse verkrijgbaar in grotere boekhandels of op internet te bestellen via www.tabaccoeditrice.it. In kleinere plaatsen in Zuid-Tirol is het juiste kaartblad niet altijd voorradig. De kaarten dekken het

gehele gebied van Zuid-Tirol. Ook de kaarten van Kompass dekken de hele regio. De meeste kaarten hebben een schaal van 1:50.000, maar er zijn er ook met 1:25.000 of 1:35.000. Ze zijn bijna overal in Zuid-Tirol verkrijgbaar.

Kranten, radio en tv

In bijna alle toeristenplaatsen in Zuid-Tirol zijn kranten en tijdschriften uit Zwitserland, Oostenrijk en Duitsland verkrijgbaar. In Zuid-Tirol zelf verschijnen, naast Italiaanstalige bladen, het Duitstalige conservatieve dagblad 'Dolomiten' (www.stol.it/Dolomiten), de links-liberale 'Neue Südtiroler Tageszeitung' en het liberale geïllustreerde weekblad 'ff' (www.ff-online.com). Daarnaast zijn er enkele regionale kranten, zoals 'Die Pustertaler Zeitung'.

In de meeste hotels staan op de televisie Duitstalige zenders voorgepro-

grammeerd. De regionale zender Bozen van de Italiaanse omroeporganisatie RAI zendt 's avonds een Duitstalig programma uit dat speciaal op Zuid-Tirol is gericht. Naast RAI zijn er diverse commerciële Duitstalige zenders.

Kabelbanen

Veel kabelbanen nemen de taak van het openbaar vervoer over en ontsluiten bergstreken die per auto niet of alleen via steile, smalle bergwegen bereikbaar zijn. Deze kabelbanen zijn het hele jaar in bedrijf. Ook stoeltjesliften die voornamelijk voor de wintersport zijn bedoeld, zijn in de zomer in bedrijf. De openingstijden zijn afhankelijk van de hoogte en het seizoen; informatie vindt u bij de toeristenbureaus.

De vlag van Zuid-Tirol

Souvenirs

Naast houtsnijwerk uit het Grödner Tal zullen de meeste vakantieherinneringen aan Zuid-Tirol vallen in de categorie voedings- en genotmiddelen. Denk daarbij aan wijn, grappa, almkas of een stevig stuk Zuid-Tirolse spek.

Feiten en cijfers

Ligging: ten zuiden van de hoofdkam van de Alpen; de noordelijkste provincie van Italië. De provincie Zuid-Tirol grenst in het noorden en oosten aan Oostenrijk (Noord- en Oost-Tirol), in het noordwesten aan Zwitserland (Graubünden), in het zuiden aan de Italiaanse provincies Trentino, Belluno (regio Veneto) en Sondrio (regio Lombardije).

Oppervlakte: 7400 km², waarvan slechts 14% onder 1000 m, 21,5% tussen 1000 en 1500 m, en circa 64,5% boven 1500 m.

Hoogste berg: Ortler met 3905 m.

Bestuur: de autonome provincie Zuid-Tirol vormt samen met de autonome provincie Trentino de regio Trentino-Zuid-Tirol/Trentino-Alto Adige, die verschillende privileges heeft in het Italiaanse staatsbestel. Zuid-Tirol is opgedeeld in acht kantons en 116 gemeenten. Provinciehoofdstad is Bozen/Bolzano.

Bevolking: circa 490.000 inwoners, waarvan ruim 69% Duitstalig, bijna 26,5% Italiaanstalig en ruim 4% Ladinischtalig. Van de totale bevolking van Zuid-Tirol is 98% katholiek.

Steden: Bozen (100.000 inw.), Meran (33.500), Brixen (18.500), Bruneck (13.700), Klausen (4600) en Glurns (850).

Grondgebruik: 34% van de grond wordt gebruikt voor de landbouw, 39% bestaat uit bos en 27% uit braakliggend land en ongebruikte berghellingen.

Economie: circa 12% van de beroepsbevolking werkt in de landbouw, 24,5% in de productie en 63,5% in de dienstverlening; het werkloosheidspercentage is met 2,6% zeer laag.

Toerisme: er zijn ongeveer 10.000 bedrijven die accommodaties bieden, met in totaal circa 217.000 slaapplekken. Meer dan vijf miljoen toeristen bezoeken jaarlijks de provincie, van wie ongeveer de helft uit Duitsland afkomstig is.

Geschiedenis, heden, toekomst

'Land in het gebergte'

Zo werd het huidige Zuid-Tirol in de middeleeuwen genoemd. Bijna twee derde van de provincie bestaat uit bergland en ligt op meer dan 1500 meter hoogte. Toch vormden de bergen nooit een barrière. Van oudsher was het land rond de Eisack, Etsch en Rienz een door-gangsgebied voor reizen van het zuiden naar het noorden, en omgekeerd. Veel stammen en volken troffen elkaar hier, vaak op het slagveld: Illiriërs en Liguriërs, Kelten en Etrusken, Raeti en Romeinen, en later, tijdens de grote volksverhuizingen, Germanen en Slaven.

Maar er werd niet alleen gevochten om het land. Door het netwerk van dalen trokken handelaren uit Midden-Europa die zout, bont en barnsteen naar het zuiden vervoerden en op de terugweg kruiden, fruit en wijn meenamen. Schilders, musici, dichters en predikers trokken door deze bergen en zorgden voor kunst en cultuur.

Oorlog en verschrikking

Het ingrijpendste keerpunt in de recente geschiedenis van het land is de Eerste Wereldoorlog. In het voorjaar van 1915 verklaarde Italië de oorlog aan Duitsland en de Oostenrijks-Hongaarse dubbelmonarchie. Italiaanse Alpini, speciaal voor het hooggebergte getrainde soldaten, rukten vanuit het zuiden Oostenrijks grondgebied binnen, dat destijds nog grote delen van Noord-Italië en het huidige Zuid-Tirol omvatte. Na aanvankelijke successen stokte de Italiaanse opmars en ontstond er een statisch front in de sneeuw en de rotsen van de Dolomieten. Om elke bergtop, rotswand en bergpas werd tweeënhalf jaar verbeten gevochten.

Italianisering

Oostenrijk verloor de oorlog. Zuid-Tirol, dat vanaf 1363 bij het Habsburgse Rijk had gehoord, en Trentino werden onderdeel van de Italiaanse staat. De Italiaanse fascistische regering probeerde vervolgens de regio te Italianiseren. Het Italiaans werd de enige officiële taal en op scholen werd alleen in het Italiaans lesgegeven. Alle steden, dorpen, dalen en bergen kregen een Italiaanse naam. Bovendien kwamen Hitler en Mussolini overeen om de Zuid-Tirolse bevolking aan te sporen hun geboortegrond te verlaten en te emigreren.

Het Zuid-Tirolse vraagstuk

De Tweede Wereldoorlog doorkruiste grotendeels de uitvoering van de plannen. Toch bleef de grens tussen Oostenrijk en Italië ook na de oorlog over de hoofdkam van de Alpen lopen. Zuid-Tirol en het naburige Trentino behielden een zekere autonomie, maar dat lag ver af van wat het Duitstalige Zuid-Tirol eiste. Oostenrijk legde het Zuid-Tirolse vraagstuk tweemaal aan de Verenigde Naties voor. Bovendien werd er gegrepen naar terroristische middelen. Bij meer dan driehonderd bomaanslagen van Zuid-Tirolse vrijheidsstrijders kwamen in totaal negentien mensen om.

Autonomie als voorbeeld?

In 1972 werd onder druk van de publieke opinie een verbeterd autonomiestatuut van kracht. Door dit pakket van maatregelen werden de rechten van de Duitssprekende bevolking beter gewaarborgd. Zo ontstond een unieke minderhedenbescherming, die wereldwijd als voorbeeld kan dienen voor een multi-etnische samenleving. Weliswaar blijft

de autonome provincie Zuid-Tirol/Alto Adige, zoals Zuid-Tirol sindsdien officieel heet, samen met Trentino in een gezamenlijke autonome regio verbonden, daarnaast hebben beide provincies ook recht op een zekere mate van zelfbestuur. Het samenleven van de drie taal- en cultuurgroepen mag dan niet altijd zonder conflicten verlopen, de laatste decennia is er duidelijk sprake van ontspanning in de onderlinge verhoudingen.

Oase van welvaart

In vergelijking met andere Italiaanse provincies doet de Zuid-Tirolse economie het al decennialang goed. Ook is er nauwelijks werkloosheid. De belangrijkste economische peilers zijn dankzij nauwe banden met de Duitse markt en protectionistische maatregelen nauwelijks gevoelig voor conjunctuurschommelingen. De belangrijkste werkgever is het toerisme. Bijna een kwart van de werknemers in Zuid-Tirol werkt direct of indirect in de toeristische sector.

Beschermde natuur

Het harmonisch naast elkaar bestaan van natuur en cultuurlandschap, en de overgang van noord naar zuid zijn de belangrijkste toeristische troeven van Zuid-Tirol en de Dolomieten – hoewel niet iedereen dit al beseft. Zo worden wegen verbreed en nieuwe wegen aangelegd om nog meer verkeer door Zuid-Tirol te laten rijden. En de elektriciteitsmaatschappijen kijken nu ook naar de laatste dalen om de waterkracht van de bergbekken te gebruiken. Maar ook het toerisme eist zijn tol: terreinen voor nieuwe hotels en vakantiewoningen, bredere skipistes, meer capaciteit voor de kabelbanen en steeds grotere parkeerplaatsen in de toch al overbelaste berggebieden. Desondanks zijn er grote gebieden die bescherming genieten. Al in de jaren '30 van de vorige eeuw werd Nationaal Park Stilfser opgericht, in de jaren '70 en '80 gevolgd door zeven natuurparken, waardoor nu 22,5% van het oppervlak van Zuid-Tirol wordt beschermd.

Achter grimmige muren gaan vaak rijkversierde interieurs schuil

Overnachten

Reisseizoen

In Zuid-Tirol zijn er twee vakantieperiodes. Het zomerseizoen loopt van begin juni tot september. Hoe hoger de vakantieplaats ligt, hoe korter het seizoen in de zomer duurt. Het winterseizoen start begin december en eindigt doorgaans kort na Pasen.

In het hoogseizoen – in augustus tot *ferragosto* (Maria Hemelvaart), tijdens de kerstdagen, rond carnaval en met Pasen – is het zonder tijdige reservering nauwelijks mogelijk om accommodatie te vinden. In de overige periodes van het jaar kunt u ook zonder reservering eenvoudig onderdak vinden.

Online boeken

Zuid-Tirol kent twee verschillende onlineboekingsystemen. De accommodatiedatabank van de officiële Südtirol Marketing Gesellschaft vindt u op www.suedtirol.info. Daarnaast is er een particulier internetbedrijf dat accommodaties aanbiedt via www.suedtirol.com. Ook beschikken de meeste vakantieplaatsen over een website met informatie over overnachtingsadressen. Meestal kunt u hier ook direct boeken. Een beperkter aanbod vindt u op algemene hotelboekingsites als www.booking.com. Tot slot bieden ook diverse reisorganisaties accommodaties aan, soms in de vorm van een compleet verzorgde vakantie. Kijk bijvoorbeeld op www.oad.nl, www.neckermann.nl, www.kras.nl en www.vrijuit.nl.

Prijzen

De prijzen voor accommodatie variëren sterk tussen het hoogseizoen in augustus en de overige periodes van het jaar. In het laagseizoen betaalt u voor

een kamer in een hotel soms slechts 50% van de prijs in het hoogseizoen. Bij een verblijf van ten minste drie dagen in een hotel kunt u vaak halfpension boeken. Zo'n arrangement is gezien de prijs-kwaliteitverhouding zeer aan te bevelen. Houd bij een verblijf van slechts één nacht rekening met een toeslag.

De in deze gids bij de plaatsen genoemde prijzen betreffen een overnachting met ontbijt voor twee personen in een tweepersoonskamer in het hoogseizoen (augustus). Daarachter staat tussen haakjes de prijs voor het laagseizoen. Ook staat vermeld als u alleen halfpension kunt boeken of als er andere beperkingen zijn. De vermelde hotels worden zorgvuldig uitgekozen en getest. Een wisseling van eigenaar kan echter snel een positieve of negatieve uitwerking hebben op de uitstraling van de accommodatie.

Hotels

Alle hotelcategorieën zijn in Zuid-Tirol vertegenwoordigd, van eenvoudige en goedkope één- of tweesterrenhotels met gezamenlijke douche op de etage tot luxueuze vijfsterrenhotels met alle denkbare comfort. De speciale ****S-categorie is in het leven geroepen om het hoge belastingtarief voor vijfsterrenhotels te omzeilen.

Pensions en 'Gasthöfe'

Ook pensions en *Gasthöfe* kennen een indeling in sterren. Meestal zijn ze goedkoper dan een hotel. *Gasthöfe* zijn vaak rijk aan traditie en fungeren met café en stamtafel als middelpunt van het dorp. In pensions hangt doorgaans een persoonlijke, gastvrije sfeer die veel vaste gasten aantrekt.

Zuid-Tirol biedt volop traditionele overnachtingsadressen in een prachtige omgeving

Gastenkamers en vakantie-woningen

In alle toeristenplaatsen zijn betaalbare gastenkamers. Het aantal neemt echter elk jaar af. Ook zijn er vakantie-woningen te huur, hoewel het aanbod kleiner is dan in andere vakantiegebieden in Europa.

Agriturismo

Overnachten kan ook op talrijke boerderijen in de bergen en in de dalen. De kwaliteitsnorm ligt vaak wat lager dan in de hotels, maar u bent verzekerd van contact met de familie en de dieren. Informatie over deze vorm van vakantie, die vooral kinderen aanspreekt, krijgt u bij de toeristenbureaus of via www.roterhahn.it.

Berghutten

De Alpenverein Südtirol (www.alpenverein.it) en de Italiaanse Alpenvereniging CAI (www.cai.it) beheren talrijke berghutten, die wat betreft comfort erg van elkaar verschillen. Sommige zijn vergelijkbaar met berghotels, andere bieden slechts het hoognodige.

Leden van bergsportverenigingen krijgen korting op de overnachtingsprijs en soms op het eten en drinken in de hut . Daarnaast zijn er particuliere berghutten. Afhankelijk van de hoogte van de ligging zijn de hutten geopend van eind juni/begin juli tot midden/eind september. Een beknopte beschrijving van de hutten kunt u vinden op www.tourenwelt.info/huettenliste/.

Jeugdherbergen

Er zijn jeugdherbergen in Bozen, Meran, Brixen en Toblach. De herbergen zijn niet aangesloten bij Hostelling International, waardoor een lidmaatschapskaart niet nodig is, maar er ook geen kortingen zijn. Meer informatie op: www.jugendherberge.it .

Campings

Met circa veertig campings is Zuid-Tirol niet rijk bedeed. Een lijst van campings is beschikbaar bij Südtirol Marketing (zie blz. 23) en op internet via www.campingsuedtirol.com. Wildkamperen is in de natuurparken verboden en er wordt streng op gecontroleerd.

Eten en drinken

Het beste uit de noordelijke en zuidelijke keuken

Ook op culinair gebied komen noord en zuid in Zuid-Tirol bij elkaar. De gastronomische tradities van het oude Habsburgse Rijk hebben zich hier vermengd met de mediterrane invloeden van de Italiaanse keuken. Naast voedzame vleesgerechten uit het noorden, zoals goulash, gebraden varkensvlees en wienerschnitzel, staan pasta, vis en verfijnde salades op het menu.

Bij de hoofdgerechten worden gebakken aardappelen – die elders in Italië vrijwel onbekend zijn – en op Oostenrijkse wijze bereide knoedels geserveerd. Het bijgerecht polenta, dat gekookt en gebakken op tafel komt, stamt oorspronkelijk uit het laagland van Noord-Italië. Kaas mag bij geen enkele maaltijd ontbreken. Een maaltijd wordt altijd afgesloten met een van de smakelijke kaassoorten die de provincie rijk is. Bij alle restaurants staat als dessert *Apfelstrudel* of een ander zoet gerecht op het menu.

Eetgewoonten

In heel Italië, en dus ook in Zuid-Tirol, houdt men zich strikt aan vaste etens tijden: 's middags van 12 tot 14 uur en 's avonds op zijn vroegst vanaf 18 uur, maar meestal tussen 18.30 en 20 uur. Als er veel Italiaanse gasten zijn, verschuiven de etens tijden naar 19-21 uur. Weinig restaurants hebben een doorlopend geopende keuken.

Met uitzondering van pizzeria's en in berghutten is het in een restaurant niet gebruikelijk om slechts één gang te bestellen (bijvoorbeeld een pastagerecht). Een geslaagde maaltijd bestaat in Zuid-Tirol uit ten minste een voorgerecht, een

hoofdgerecht met salade, een nage-recht en als afsluiting een espresso. De toeslag voor *pane e coperto*, brood en couvert, wordt in Zuid-Tirol zelden in rekening gebracht.

Prijzen

Zuid-Tirol is geen goedkope vakantiebestemming meer. De prijzen zijn vergelijkbaar met andere bestemmingen in Midden- en Zuid-Europa. Bij de restaurants die bij de plaatsbeschrijvingen in deze gids worden genoemd, staat telkens de prijs van een hoofdgerecht als voorbeeld vermeld.

Wijn, bier en sterkedrank

In restaurants kunt u goedkope flessen wijn bestellen die zijn voorzien van het predikaat DOC (*denominazione d'origine controllata*). Dit keurmerk garandeert dat de wijn daadwerkelijk afkomstig is van de regio die op het etiket staat aangegeven. Bekende rode wijnen uit Zuid-Tirol zijn de lichte Vernatschwijnen en de sterkere Lagrein. Wijnliefhebbers weten de droge en vaak eigenzinnige witte wijnen uit het Eisacktal en de kruidige Gewürztraminer uit het laagland op waarde te schatten. Meer informatie over regionale wijnen vindt u op www.suedtirolwein.com.

Naast wijn wordt de laatste jaren ook bier in Zuid-Tirol steeds populairder. Onbetwiste marktleider is de brouwerij Forst die in de buurt van Meran is gevestigd. In de meeste bars wordt pils geschonken, maar ook de andere biersoorten van Forst – Kronen, Sixtus, Heller Bock en Light – zijn het proberen zeker waard.

Tot de populairste sterkedranken uit de regio behoort zeker grappa, die

in Zuid-Tirol ook wel *trester* wordt genoemd. Deze drinkt men puur of in een espresso als *caffè corretto*. Een andere specialiteit zijn de uitstekende vruchtenbrandewijnen.

Bars

Een bar in Zuid-Tirol is iets heel anders dan het bij ons bekende café. De bar is een ontmoetingsplek waar iedereen van 's morgens vroeg tot 's avonds laat aan de toog snel een espresso, een glas wijn of een biertje kan drinken. Voor het drinken van wijn geldt een ongeschreven regel: tot de middag mag witte wijn worden gedronken, daarna wordt er alleen rode wijn geschonken.

Net als alle Italianen drinken Zuid-Tirolers hun cappuccino of *caffè latte* (cappuccino met heel veel melk) alleen 's morgens. Later op de dag bestellen ze een espresso of een *macchiato*, een espresso met een scheutje melk. In veel dorpen zijn de bars de enige plek waar

u buiten de vaste etenstijden iets voedzaam als een *panino* kunt krijgen. Zo'n broodje met kaas of worst kunt u overigens ook gewoon – en een flink stuk goedkoper – in bijna elke supermarkt kopen.

Spek en 'Törggelen'

Het *Törggelen* is een oeroude gewoonte waarbij de *Nuie*, de nieuwe wijn, in de herfst bij de wijnboeren wordt geproefd. Daarbij worden spek, *Maronen* (geroosterde kastanjes), gerookte worst en aan de lucht gedroogd *Schüttelbrot* met komijn geserveerd.

Tegenwoordig is het merendeel van het spek afkomstig uit Nederland en Duitsland, waarna het in vleesfabrieken wordt verwerkt tot *Südtiroler Speck*. Voor een echt traditioneel vleesproduct kunt u terecht bij de kleine slachterijen in de dorpen en bij producenten die hun spek op de markt brengen onder de merknaam 'Qualität Südtirol'.

In de bergen van de Dolomieten gaan een goede keuken en een goede sfeer hand in hand

Praktische informatie

Reizen naar de Dolomieten

Met het vliegtuig

Bij provinciehoofdstad Bozen ligt het kleine vliegveld **Bozen Dolomiten** (www.bolzanoairport.it). Hier landen momenteel alleen chartervluchten.

Steeds belangrijker worden goedkope vluchten van prijsvechters naar Milaan/Bergamo, Venetië en Verona €! Busmaatschappij Terravision biedt vanaf deze luchthavens transferritten aan naar Bozen en de Dolomieten. Kijk voor informatie over tijden en tarieven op www.terravision.eu/tedesco/dolomite_transfers.html. U kunt vanaf deze steden ook per trein naar Zuid-Tirol reizen.

Met de trein

De internationale spoorlijn over de Brenner loopt van München in Duitsland via Innsbruck naar Italië. De EC-treinen stoppen in Franzensfeste, Brixen en Bozen. Door het Pustertal loopt een spoorlijn van het Oostenrijke Lienz naar Franzensfeste in het Eisacktal, waar de lijn aansluit op de Brennerspoorlijn.

Vanuit Nederland en België duurt een treinreis naar Bozen minimaal 12 uur, maar daar kunnen zo een paar uur bijkomen. Ook het aantal overstappen tijdens de reis kan sterk verschillen. Het loont dus de moeite om de internationale reisplanner goed te bekijken. Wie vanuit Nederland of België de auto wil meenemen maar niet het hele stuk wil rijden, neemt in Düsseldorf de autoslaaptrein naar Bozen. Informatie over treinverbindingen vindt u onder meer op www.treinreiswinkel.nl, www.nsinternational.nl, www.b-europe.com/Reizen, www.bahn.de (zoek op 'Autozug') en www.trenitalia.com.

Met de auto

De snelste route vanuit Utrecht of Brussel gaat via Keulen, Mannheim en Stuttgart naar Innsbruck in Oostenrijk. Hier begint de filegevoelige en tolplichtige Brenneroute, die door het Wipptal en Eisacktal naar Bozen voert en vervolgens via Trento naar Verona. Parallel hieraan loopt de redelijk goed begaanbare oude rijksweg.

De Reschenpas verbindt het Oostenrijkse Oberen Inntal met het in Italië gelegen Vinschgau. Vanuit het Oostenrijkse Oost-Tirol bereikt u het Zuid-Tirolse Pustertal via Sillian en de grensovergang bij Winnebach.

De best begaanbare route vanuit Zwitserland gaat via het Münstertal naar Vinschgau. Alle andere wegverbindingen vanuit het noorden of westen (Umbrailpas/Stilfser Joch, Timmelsjoch, Staller Sattel) bestaan uit alleen in de zomer begaanbare slingerwegen door het hooggebergte. Wie over dit soort bergwegen wil gaan rijden, heeft enige ervaring nodig. Deze wegen zijn doorgaans niet geschikt voor caravans.

Douane

EU-burgers worden bij de grens zelden gecontroleerd. Wel moet u zich altijd kunnen legitimeren met een paspoort of een Europees identiteitsbewijs. Sinds 2012 moeten meereizende kinderen ook een eigen identiteitsbewijs hebben.

Douanebepalingen: goederen die in een EU-lidstaat voor eigen gebruik zijn gekocht, kunnen zonder problemen worden ingevoerd (richtlijn: 800 sigaretten, 10 liter sterkedrank, 90 liter wijn, waarvan max. 60 l mousserende wijn, en 110 liter bier).

Reizen in de Dolomieten

Met de auto

Bij buitenlandse voertuigen moet het land van herkomst goed zichtbaar zijn op de nummerplaat of via een sticker. De groene kaart van de verzekering moet u altijd bij u hebben. U hebt hem nodig als u betrokken raakt bij een ongeval en er kan bij verkeerscontroles om worden gevraagd.

Verkeersregels: in principe gelden dezelfde verkeersregels als in de rest van Europa. De bewegwijzering is in het tweetalige Zuid-Tirol zowel in het Duits als het Italiaans. De maximumsnelheid bedraagt in de bebouwde kom 50 km per uur, op regionale wegen 90 km per uur en op autosnelwegen 130 km per uur (bij regen 110 km per uur). Buiten de bebouwde kom moet u ook overdag met de lichten aan rijden (tweewielers ook binnen de bebouwde kom). Zelf een auto slepen is op de autosnelweg verboden. Het maximale alcoholpromillage bedraagt 0,5. Bergpassen worden in de winter sneeuwvrij gehouden, maar vaak zijn sneeuwkettingen verplicht (let

op de borden bij het begin van de pas). Actuele verkeersinformatie en inlichtingen over eventueel gesloten passen vindt u op www.provinz.bz.it/verkeer.

Tanken: loodvrije benzine (*senza piombo*) is bij vrijwel alle tankstation verkrijgbaar. Veel benzinestations zijn aan het begin van de middag, op zondag en 's nachts gesloten. Sommige hebben nachtautomaten waar u met creditcard of bankbiljetten kunt betalen. De tankstations langs autosnelwegen en bij grensovergangen zijn dag en nacht geopend.

Met huurauto en taxi

Bij het huren van een auto bij een van de grote internationale verhuurbedrijven is het doorgaans goedkoper om thuis al te reserveren en niet ter plaatse pas te huren. Bijvoorbeeld Hertz (www.hertz.nl) en Avis (www.avis.nl) hebben een filiaal in Bozen, waar u de gereserveerde auto kunt afhalen.

In alle grotere plaatsen rijden taxi's. Bij ritten binnen de bebouwde kom betaalt u boven op het starttarief een kilometervergoeding en bij veel bagage

Duurzaam reizen

Alpine Pearls: www.alpine-pearls.com. Deze vereniging, waarbij zich circa twintig Alpenplaatsen hebben aangesloten, spant zich onder meer in voor milieuvriendelijk vervoer. Dat doen ze bijvoorbeeld door verlaagde prijzen voor bussen en kabelbanen, gratis wandel- en skibussen, buurttaxi's en elektrische fietsen. In Zuid-Tirol hebben Deutschnofen, Karneid-Steinegg, Moos im Passeier, Ratschings, Tiers, Villnöss en Welschnofen zich bij Alpine Pearls aangesloten.

Mobilcard: www.mobilcard.info. De Mobilcard biedt de mogelijkheid om ook zonder eigen auto mobiel te zijn. Met deze kaart hebt u onbeperkt toegang tot al het openbaar vervoer. De kaart kost € 15 voor één dag, € 23 voor drie dagen en € 28 voor zeven dagen. Al na enkele ritten hebt u de kaart terugverdiend .

Keurmerk 'Qualität Südtirol': door bij de aankoop van levensmiddelen te letten op het logo van 'Qualität Südtirol' ondersteunt u de regionale economie en bent u verzekerd van een kwaliteitsproduct dat in Zuid-Tirol en onder vastgestelde kwaliteitcriteria is geproduceerd. U vindt het logo onder meer op appels, appelsap, appeltaart, groenten, bessen, honing, melk, kaas, brood en grappa.

Praktische informatie

een bagagevergoeding. Bij langere rit-ten wordt meestal een prijsafpraak gemaakt.

Met de bus

Tussen nagenoeg alle dorpen en dalen rijden regelmatig lijnbussen. Alleen in de weekeinden en in de wintermaanden zijn sommige afgelegen dorpen niet of nauwelijks te bereiken. In grotere steden als Bozen en Meran rijden stadsbussen en in grotere gemeenten als Kaltern en Eppan rijden Citybussen.

Met de trein

Regionale treinen rijden in het Eisacktal en het Etschtal van de Brenner via Bozen tot aan Salurn en dan verder naar Trento en Verona. In het Pustertal rijden treinen van Franzensfeste via Bruneck en Innichen naar Winnebach en vervolgens verder naar Lienz. De trein tussen Bozen en Meran – deels met overstap in Meran – door Vinschgau naar Mals rijdt één of twee keer per uur. In Italië moeten treinkaartjes voor het instappen bij een automaat in het station worden afgestempeld.

Dienstregelingen en kaartjes

Informatie over dienstregelingen krijgt u via tel. 840 00 04 71 (alleen vanuit Italië) of via www.sii.bz.it. Behalve een enkele reis kunnen vakantiegangers ook de goedkopere kaartjes van € 5, € 10 of € 25 gebruiken . Deze zijn geldig in alle stads- en streekbussen, op alle treintrajecten in Zuid-Tirol en bij veel kabelbanen. De kosten voor het traject worden door de bestuurder of een automaat in de bus van de kaart afgeschreven. De kaarten zijn verkrijgbaar in streekbussen, bij treinstations, grotere busstations, veel tabakswinkels en sommige toeristenbureaus. Wie veelvuldig met het openbaar vervoer reist, kan het best een **Mobilcard** (zie blz. 21) kopen. Deze is één, drie of zeven dagen geldig .

Feestdagen

1 januari: Nieuwjaar

6 januari: Driekoningen

maart/april: Pasen

25 april: dag van de bevrijding van het fascisme

1 mei: Dag van de Arbeid

mei/juni: Pinksteren

2 juni: Dag van de Republiek/nationale feestdag

15 augustus: Maria Hemelvaart (*ferragosto*)

1 november: Allerheiligen

8 december: Onbevleete Ontvangenis

25/26 december: Kerstmis

Feesten en festivals

In Zuid-Tirol viert men graag en veel feest. Zoals in alle katholieke landen worden vooral de **religieuze feesten** uitbundig gevierd met kerkdiensten en processies. Veel van deze feestdagen vinden hun oorsprong in voorchristelijke tradities. Bijna alleen bij deze gelegenheden zijn de **traditionele klederdrachten** van de lokale bevolking nog te zien. In het dagelijks leven komt u deze nauwelijks meer tegen.

Naast Kerstmis, Pasen en Pinksteren zijn Sacramentsdag (mei/juni) en Maria Hemelvaart de hoogtepunten op de christelijke kalender. De commerciële **kerstmarkten** die in veel steden plaatsvinden, hebben een veel kortere traditie en bestaan pas enkele jaren.

Bijna elke plaats in Zuid-Tirol organiseert in de zomermaanden een eigen **dorps- of stadsfeest** (soms vindt deze om het jaar plaats). In de straten en steegjes worden dan kraampjes opgebouwd waar culinaire specialiteiten worden aangeboden en wijnen uit de streek geproefd kunnen worden. Muziek, dans en processies horen daar vaak ook bij. Bezoekers zijn bij al deze activiteiten welkom.

Alle toeristenbureaus in de vakantieplaatsen brengen een evenementenkalender uit. Ook via internet geven ze informatie over feesten, markten, folkloristische avonden en andere evenementen. Bij de plaatsbeschrijvingen in deze gids staan bijzondere evenementen zo veel mogelijk vermeld.

Geld

Zuid-Tirol behoort, net als de rest van Italië, tot de eurozone. Bij veel hotels, restaurants en winkels kunt u met een creditcard en soms met een bankpasje betalen. Geldautomaten zijn in bijna alle plaatsen aanwezig. De kosten van het levensonderhoud in Zuid-Tirol zijn vergelijkbaar met andere Midden-Europese vakantiebestemmingen. Enkele producten, zoals koffie, wijn en sterkedrank, zijn goedkoper.

Gezondheid

Wanneer u in eigen land bent verzekerd tegen ziektekosten, dan geldt die verzekering ook in andere EU-lidstaten. Wanneer u de kosten van een behandeling moet voorschieten, krijgt u de kosten op vertoon van de rekening later terug van

uw ziektekostenverzekeraar. De adressen van artsen en apotheken met nacht- of zondagsdiensten staan vermeld in de lokale krant 'Dolomiten'. U kunt ze ook op internet vinden via www.provinz.bz.it/gesundheitswesens/ en dan via de zoekwoorden 'Turnusärzte' en 'Turnus-apotheken'.

Informatie

Algemene toeristische informatie over Italiaanse regio's en provincies vindt u via de website van het **Italiaans Verkeersbureau ENIT** (www.enit.it). De informatie over de Dolomieten is echter niet erg uitgebreid. Het verkeersbureau heeft geen kantoor in Nederland, maar wel in België: Emile Clausstraat 28, 1050 Brussel, tel. 0032 2 647 11 54.

Meer toeristische informatie is ter plaatse te verkrijgen bij **Südtirol Marketing**: Pfarrplatz 11, 39100 Bozen (Italië), tel. 0471 99 99 99, www.suedtirol.info.

Plaatselijke informatie

Bijna alle toeristische plaatsen hebben een toeristisch kantoor waar u folders, lijsten met hotels en restaurants, plattegronden en informatie over evenementen kunt krijgen of kunt opvragen.

Topevenementen in de Dolomieten

Februari: tijdens het carnaval worden Venetiaanse elementen verweven met traditionele gebruiken uit Duitstalige landen. Een van deze oude gebruiken is het *Zussrennen* dat elk jaar op carnavalsdonderdag plaatsvindt in Prad in Vinschgau. In het wit geklede mannen rennen dan door het dorp met een zware koebel om hun middel. Het hoort bij een oeroud vruchtbaarheidsritueel.

Eind april-begin mei: tijdens de Bloemenmarkt verandert de Walterplatz in het centrum van Bozen gedurende twee dagen in een zee van bloemen, geuren en kleuren.

Juni: het Oswald von Wolkensteintoernooi is een groots ruiterspektakel aan de voet van de Schlern. Ruiters laten in verschillende traditionele disciplines hun vaardigheden zien.

Augustus: het dorp Schluderns vormt eind augustus het decor van de grootste ridderspelen in de Alpenlanden.

Praktische informatie

Op internet

Op het internet is veel informatie over Zuid-Tirol en de Dolomieten te vinden. Bijna alle vakantieplaatsen hebben een eigen website met veel informatie. In het meertalige Zuid-Tirol zijn veel websites in het Duits, Italiaans en vaak ook in het Engels beschikbaar. Italiaanse websites eindigen op **.it**.

www.suedtirol.info

Officiële website van de Südtirol Marketing Gesellschaft met toeristische informatie en links naar alle dalen en plaatsen. Ook in het Nederlands.

www.provinz.bz.it

Informatie over de politiek, het bestuur en de samenleving in Zuid-Tirol.

http://www.uibk.ac.at/zeitgeschichte/zis/library/

Verzameling documenten over de 20e eeuwse geschiedenis van Zuid-Tirol.

www.dolnet.it

Lijst met links over Zuid-Tirol.

www.stol.it

Overzicht van nieuws en actualiteiten over Zuid-Tirol en de rest van de wereld.

www.suedtiroljournal.com

Site van een radiozender met nieuwsberichten over Zuid-Tirol.

www.provinz.bz.it/wetter

Weerbericht van Zuid-Tirol.

www.suedtirol24.tv

Webcams in Zuid-Tirol.

www.suedtirolerland.it/de/kalender/

Evenementenkalender.

www.kultur.bz.it

Cultuurkalender.

www.museen-suedtirol.it

Startpagina van musea in Zuid-Tirol.

www.provinz.bz.it/natur-raum/

themen/naturparks.asp

Informatie van het provinciaal beheer over de natuurparken.

www.visittrentino.it

Informatie over buurprovincie Trentino.

www.dolomiti.it

Toeristische informatie over de provincie Belluno.

24

Kinderen

Net als de rest van Italië is ook Zuid-Tirol erg kindvriendelijk. De losse, tolerante omgang met de *bambini* heeft ook de Duitstalige provincie beïnvloed.

Aanbod voor kinderen

Veel vakantieplaatsen hebben speciale programma's voor kleine en wat grotere kinderen. Het aanbod varieert van uitstapjes, excursies en spelletjes voor een halve of hele dag tot cursussen klimmen en skiën. Bijna alle lokale toeristenbureaus brengen een folder uit waarop het complete aanbod staat vermeld. Ook op de website www.suedtirol.info vindt u onder het trefwoord 'Familie' allerlei suggesties voor uitstapjes met kinderen.

Kindvriendelijke accommodatie

Zo goed als alle hotels, gastenverblijven en pensions geven korting voor kinderen en hebben kindermenu's in hun restaurant. Bovendien zijn er inmiddels 26 'familiehotels' die zich hebben gespecialiseerd in gezinnen met kinderen (www.familienhotels.com).

Ook boerenbedrijven in de bergen en de dalen hebben overnachtingsmogelijkheden. Hier bent u verzekerd van contact met het boerenleven en de dieren op de boerderij. Informatie en adressen voor deze bij kinderen populaire vorm van vakantie vindt u bij de toeristenbureaus en via www.roterhahn.it.

Activiteiten met kinderen

In de Dolomieten kunnen kinderen en volwassenen zich goed samen vermaken als de activiteiten kindvriendelijk zijn: korte, gevarieerde wandeltochten langs beken en kanaaltjes met voldoende (speel)pauses, bezoeken aan musea en kastelen waar de tentoongestelde objecten aangeraakt mogen worden, vakantie op een boerenbedrijf, een picknick op een mooie bergweide of pasta

en pizza eten in een gezellig restaurant met een speelplaats voor de deur.

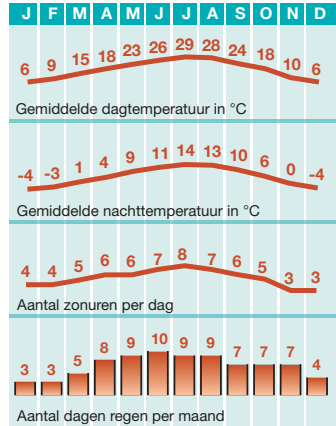
Musea die ook voor kinderen geschikt zijn: Ötzi-Museum in Bozen (zie blz. 76), de mijnbouwmusea bij Maiern (zie blz. 33) en in Prettau (zie blz. 62), het Touriseum in het slot bij Meran (zie blz. 96) en de kersttentoonstelling in het Bisschoppelijk Museum in Brixen (zie blz. 37).

Het middeleeuwse **ridderleven** kunnen kinderen ervaren in de Churburg bij Schluderns (zie blz. 116), de Trostburg bij Waidbruck (zie blz. 43) en slot Reifenstein bij Sterzing (zie blz. 33). Een boeiend kijkje in het boerenleven van vroeger geeft het **Volkskundemuseum** bij Bruneck (zie blz. 58).

Wandelen met kinderen kan goed op de Seiser Alm, op de Ritten en langs de irrigatiekanaaltjes in Vinschgau en in het Burggrafenamt. Wat oudere kinderen kunnen hun eerste beklimming naar bijvoorbeeld de top van de Weißhorn doen boven de kloof van de Bletterbach. De steeds verder uitgebreide **fietsroutes** in het Etsch-, Eisack- en Pustertal zijn ook leuk voor kinderen, net als de **raftingtochten** op de rivieren Eisack, Rienz en Ahr.

Klimaat en reisseizoen

In principe kunt u het hele jaar door in de Dolomieten terecht. Vermijd echter liever de sombere maand november, als bovendien de meeste toeristische adressen zijn gesloten. In het voorjaar nodigen de bloeiende bloesems in de dalen uit tot het maken van een lange fietstocht. De steden zijn dan niet zo druk en de – weinige – regendagen kunnen voor museumbezoek worden gebruikt. De zomer kent lange periodes met mooi weer en is de beste tijd voor wandeltochten door het hooggebirge. Vermijd daarbij de eerste twee weken van augustus als heel Italië vakantie heeft en in Zuid-Tirol nauwelijks

Het klimaat in Meran

een slaappleats te vinden is. Ook in de herfst zorgt een stabiel hogedrukgebied meestal voor goed weer. De bergpanorama's zijn dan uitzonderlijk mooi. De winter is natuurlijk dé periode voor (toer)skiërs en langlaufers.

Openingstijden

Banken: ma.-vr. 8-12 en 15-16 uur; in veel plaatsen ook za.-ochtend.

Postkantoren: ma.-vr. 8.15-13 uur; in grotere steden ook 's middags en za.-ochtend.

Toeristenbureaus: ma.-vr. 8.30/9-12/12.30 en 15/16-18 uur; in het hoogseizoen ook za. en soms zo.

Winkels: ma.-vr. 8/9-12/12.30 en 14/16-19/19.30 uur, za. meestal alleen 's ochtends; in enkele grote vakantieplaatsen in het hoogseizoen ook zo.-ochtend.

Restaurants: keuken geopend 12-14 en 18/19-21/22 uur; in het hoogseizoen vaak dagelijks.

Musea, kastelen en kerken: vaak is bezichtiging alleen tijdens een rondleiding mogelijk. Vraag bij het plaatselijke toeristenbureau naar de wisselende openingstijden.